

50 år av
läsundervisning och
läsforskning med
anknytning till SCIRA

Ulla-Britt Persson

Läsforskningen 100 år

- Psykologisk perceptionsforskning: "läsning en visuell process" – man studerade t ex ögonrörelser (Edmund Huey).
- Bertil Hammer lanserade "intressemetoden" (ca 1908)– barnen skulle läsa "riktiga" böcker och texter. Tidiga exempel:
 - *Selma Lagerlöf: Nils Holgersson (1906)*
 - *Anna Maria Roos: Sörgården (1906-07)*
 - *Beskow & Siegvald: Vill du läsa? (1935)*

Psykometri

- Första halvan av 1900-talet inriktning mot psykometri, tester och mätningar av begåvning och förmåga.
- 1944 grundades Statens Psykologisk-Pedagogiska Institut för att "knyta samman den psykologisk-pedagogiska forskningen med den praktiska pedagogiken ute i skolan" (NE).
- Inom SPPI lade Jon Naeslund 1956 fram sin avhandling där han prövade två olika läsinlärningsmetoden: *ljudmetoden* (syntetisk) och *ordbildsmetoden* (analytisk).

Resultat?

- Den syntetiska metoden var den bästa för nybörjarundervisning, i synnerhet när det gällde "svagt begåvade barn".
- *Men:* de "mer begåvade barnen" lyckades bättre på läsproven om de undervisats med analytisk metod – mer utmanande och kanske intressantare?
- [Naeslunds studie: Tvillingpar delades in i två grupper och undervisades av samma lärare men med olika metoder under en halvtimme varje dag.]

Eve Malmquists avhandling

- "Factors related to reading disabilities in the first grade of the elementary school" (1958)
- Åtskilliga läs- och skrivtest konstruerades som sedan kom att användas i många år.
- Ett av testen gällde hur många bokstäver barnen kände igen vid skolstarten (*enligt en alldeles färsk rapport från SBU som bygger på en restriktiv metaanalys av forskning är just den faktorn en av de mest utslagsgivande prediktions-faktorerna för potentiella svårigheter*).
- Flickor hade signifikant bättre resultat än pojkar och starkast samband med läs- och skrivutveckling hade intelligens (bedömd av läraren!) och resultat på stavningsprov.
- Den starkaste lärarvariabeln var antalet år i yrket.

1960-talet

- Ljudmetoden etablerad men med vissa inslag av ordbildmetod.
- Malmquist förordade en "eklektisk metod" – man skulle samtala med barnen och göra övningar med bilder för att få in läsriktningen (se t ex hans läslära "Jag kan läsa").
- Malmquist utarbetade också material för undervisning i läsförståelse ("Vad var det jag läste?"); tillhörande frågekort innehöll bl a metakognitiva frågor ("att läsa mellan raderna").
- 1958-68 Statens Försöksskola i Linköping (SFL) där man gjorde försök med olika metodiska upplägg i skolans alla ämnen och utarbetade läromedel anpassade till den nya grundskolan.

SCIRA 1964

- SCIRA bildades på SFL 1964 med Eve Malmquist som initiativtagare och var från början mycket inriktat på läsundervisning och läromedel, i likhet med de andra nordiska föreningarna för "läsopedagoger".
- Detta avspeglar sig i den gemensamma skandinavisk Tidskrift för Läspedagoger (1967-1973), där undervisningen stod i fokus, dock med tydlig koppling till den tidens forskning (i huvudsak amerikansk).
- Andra svenska läsforskare vid denna tid var t ex Åke Edfeldt, Ebbe Lindell och så småningom Ingvar Lundberg.
- I övriga Norden kan nämnas Hans-Jørgen Gjessing (Norge), Mogens Jansen och Poul Erik Pagaard (Danmark).

Skandinavisk Tidskrift för Läspedagoger

- I första numret av STL 1967 skrev Malmquist en artikel med titeln: "Vilka krav kan vi ställa på läsundervisningen i dagens och morgondagens skola?" Han presenterar "en fjärde dimension i läsförmågan: "kreativ läsning":

man söker att från det lästa få nya idéer, få uppslag till nya aktiviteter, se och upptäcka nya problem, ställa nya frågor och komma fram till nya upptäckter ifråga om tankar och känslor.

Förskoleprojektet

- När SFL lagts ner 1968 startade detta försök med att ge 6-åringar läsundervisning en lektion per dag med utbildade lågstadielärare. Matchade kontrollgrupper fick ingen sådan undervisning.
- Barnen följdes upp t o m åk 3
- Några resultat:
 - De elever som fått läsundervisning hade ett försprång i åk 1 men skillnaderna blev mindre för varje år och hade nästan utjämnats i åk 3.
 - Barn med potentiella svårigheter lyckades bättre i åk 1 än förväntat.
 - Trots extra resurser för inköp av böcker och material för individualisering satsade lärarna inte på att ge de elever som redan kunde läsa extra stimulans.
- Slutsats: de flesta barn mår bra av extra tid för att grundlägga läsförmågan, men för att effekterna ska kvarstå behövs individuell stimulans.

1970-talet

- En livlig tid inom läsningens område, då den stora "läsdebatten" pågick inom svensk fackpress.
- Hösten 1971 presenterade Ulrika Leimar tillsammans med Lars Owe Dahlgren "Läsning på Talets Grund" vid ett SCIRA-möte i Göteborg. *"Framställningen rönte mycken uppskattning och följdes av diskussion."*
- 1976 kom Leimars bok, som väckte stor debatt både i skolan och inom forskningen; flera forskare varnade för att metoden inte hade någon vetenskaplig bas. Inte helt sant, LTG byggde på samma idéer som Language Experience Approach (och knöt an till både Piaget och Vygotskij).
- Flera av SCIRAs lokalavdelningar erbjöd föreläsningar av Leimar och andra LTG-förespråkare.

Vilken metod är bäst?

- Ytterligare en metod med analytisk inriktning presenterades – Witting-metoden. Hösten 1970 blev Wittings föreläsning i Stockholmsavdelningen *"underlag för en livlig diskussion"*.
- I oktober 1972 rapporteras från ett möte i Skåneavdelningen: *"Det dominerande motivet i inläggen var – inte oväntat – oron över den på senare år dokumenterade försämringen av våra elevers läsförmåga."* Det är mer än 40 år sedan!
- Året därpå föreläste Mogens Jansen i Malmö. Han fick en fråga huruvida han menade att man *"borde använda helordsmetoden istället för ljudmetoden"*. Han svarade: *"inte istället för utan jämsides med"* och tillade att man måste utgå från varje elevs förutsättningar. *"Diskussionen var mycket livlig och vi fick bokstavligen leda Mogens Jansen till den väntande taxin,"* skriver rapportören.

Andra diskussionsämnen

- Välbesökt möte i Östgötaavdelning (100 pers) våren 1973, då man diskuterar ett eventuellt samband mellan syndefekter och lässvårigheter, bl a diskuteras en ny "samträningsapparat" som sägs ha gjort underverk i vissa fall. (Diskussionen återkommer på 1980-talet, när man inrättar kliniker som erbjuder träning för elever med bristande "samsyn".)
- Ingvar Lundbergs namn dyker upp första gången i SCIRA-sammanhang i Umeå 1974, och året därpå håller han en föreläsning med titeln "*Språklig medvetenhet och den första läsinlärningen*".
- I Läsning dec 1978 hittar jag en artikel med titeln "*Blir svensk stavelseläsning 2000-talets arbetssätt?*" skriven av en lärare i Katrineholm, Brita Andersson. Det var inte många som trodde på en sådan metod.

Vem bryr sig om ungdomar som misslyckats med sin läsinlärning?

- Margareta Grogarns avhandling "Dålig läsning" från 1979 satte fokus på dessa ungdomar, som hon menade ofta hade blivit offer för dålig undervisning – de hade lämnats åt sitt öde och "suttit av" nio år i grundskolan. Avhandlingen väckte stort uppseende.
- Även Sigrid Madison i Lund uppmärksammade dessa elever och utarbetade tester och träningsmaterial som används än i dag och uppdateras kontinuerligt.
- Inom Komvux fanns då en särskild avdelning för invandrade analfabeter, "grundvux", som även svenskar med bristande läsförmåga nu fick tillgång till.

1980-talet

- Med Lgr 80 kom nya idéer om undervisning som inte föll alla inom den akademiska världen i smaken; "kunskapsrörelsen" blev ett uppror mot den sk "flumpedagogiken".
- "Läsdebatten" hade möjligen lagt sig något men flammade upp då och då. Det gavs kurser i både LTG och Witting-metoden, föreningar hade bildats, Allard och Sundblad utvecklade LUS osv.
- 1981 hölls den 8:e Nordiska Lässtämman i Linköping och där diskuterades läsmetodiken flitigt.
- Nu kom det också fram verkligt "alternativa" metoder, särskilt för elever som hade problem med läsningen (ex Paul Parlenvi och Motorikcentrum).

”Läsdebatten” blev ”dyslexidebatten”

- Barn med bristande språkförmåga i förskoleåldern fick problem med läs- och skrivinläringen, det hade man vetat länge utan att kunna hitta något bra sätt att hjälpa dessa barn innan svårigheterna uppstod. Malmquist och andra ville att man skulle satsa på att ”fånga upp” de yngsta barnen.
- I slutet av 1980-talet rapporterades två nordiska samarbeten: Bergenprojektet och Bornholmsprojektet, och ”Bornholmsmodellen” lanserades som en följd av resultaten – att träna barnens *språkliga* och *frå fonologiska medvetenhet* före skolåldern visade sig framgångsrikt, särskilt för de barn som löpte risk att få problem med läsinläringen. Detta kunde enkelt göras i förskolan med lekfulla metoder.

1990-talet

- Ett nytt begrepp infördes i pedagogiken – *metakognition*. Utifrån de utvecklingsteorier som beskrivits av Piaget och Vygotskij fick man ett nytt sätt att se på lärandet. Man skulle ta reda på *hur barn tänker* om sitt lärande, inklusive läsning och skrivning.
- Ännu en ny läroplan Lpo 94 lanserades - utan direktiv för undervisningen. Lärarna skulle formulera målen för sin undervisning och vad eleverna skulle ha uppnått efter varje årskurs; inte helt lätt skulle det visa sig.
- Ingrid Häggström tog över redaktörskapet för Läsning och forskningen vid psyk inst i Umeå kom under denna tid att spela stor roll, men även medlemmarna i ett nordiskt nätverk bidrog med artiklar som ofta fokuserade på *språklig medvetenhet*.

Datorernas intåg

- Datorns intåg i vardagen gjorde att Läsning fick ett mera "proffsigt" utseende under 1990-talet och det blev lättare att använda foton.
- 1990 utsågs av UNESCO till "Läskunnighetens årtionde" och 1990 blev "Läskunnighetens år". Då förlade IRA sin 8:e världskongress till Stockholm, och 1993 hölls den 8:e Europeiska Läskonferensen i Malmö.
- I Läsning rapporterades kontinuerlig om nya forskningsrön och nya eller nygamla läsläror, det började också komma allt fler avhandlingar om läsning.
- Först 1996 hittar jag i Läsning en artikel om datorer: "*Datorn kan bli ett effektivt redskap för dyslektiker*" av Maj-Gun Johansson. Året därpå arrangerar SCIRA en konferens om datorn i läs- och skrivundervisningen, förlagd till Linköping.

2000-talet

- Om man under 1990-talet kunde se en viss förändring i fokus i läsforskningen från *undervisning* till *lärande*, tror jag det har blivit mer av *både - och* under de senaste 10-15 åren.
- Intresset för forskning om läsning och skrivning har ständigt ökat och nu tycks det t o m vara möjligt att få finansiering.
- Efter de katastrofala resultaten i PISA förra året (2013) har även politikerna börjat inse att det finns en del att göra för att vända den nedåtgående trenden i läsförmågan hos våra barn och ungdomar.
- Nu är återigen *läraren* och *läsundervisningen* i fokus, som i de två avhandlingar som SCIRA idag belönar med Eve Malmquists pris för läsforskning.

Referenser

- Andersson, Inger (1986). *Läsning och skrivning. En analys av texter för den allmänna läs- och skrivundervisningen 1842-1982*. Umeå universitet: Pedagogiska institutionen. (Akademisk avhandling).
- Hammer, Bertil (1906). Om den första läsundervisningen. *Manhem - Svensk tidskrift för uppfostran och undervisning* 1906-07 (s. 28).
- Malmquist, Eve (1958). *Factors related to reading disabilities in the first grade of the elementary school*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. (Akademisk avhandling).
- Naeslund, Jon (1956). *Metodiken vid den första läsundervisningen. En översikt och experimentella bidrag*. Stockholm: Svenska Bokförlaget/Norstedts. (Akademisk avhandling).
- Ollén, Bo (red.) (1996). *Från Sörgården till Lop-nor. Klassiska läseböcker i ny belysning*. Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr 57. Stockholm: Carlssons.
- Persson, Ulla-Britt (1987). *Ut ur glömskan. En beskrivning av arkiverat material från Statens Försöksskola i Linköping*. Universitetet i Linköping: Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Artiklar ur *Skandinavisk Tidskrift för Läspedagoger* 1967-73 samt SCIRAs tidskrift *Läsning* 1976 -.